

A TANKÖNYVPIACRÓL, ISKOLAI TANKÖNYVRENDELÉSEKRŐL

Az *Oktatáskutató Intézet* 1994 májusában-júniusában alap- és középfokú oktatásban részt vevő pedagógusokat kérdezett különböző témakról. A kérdőívekre válaszoló 617 tanár között fele-fele arányban voltak a budapestiek és a vidéki városokban, elsősorban a megyeszékhelyeken élők. A kérdések közül néhány kitért a tankönyvellátással, a tankönyvrendeléssel kapcsolatos tapasztalatokra.

A tanév végén a megkérdezett pedagógusok kétharmada válaszolt úgy, hogy iskolája leadta már az új tanévhez szükséges valamennyi tankönyv megrendelését. További egyötödnyien úgy tudták, hogy intézményük a könyvek zömét megrendelte már ugyan, de akad még egy-két olyan kiadvány, amely iránt nem nyújtották be igényüket. A kérdezettek közül 5–6 százaléknak azonban olyan iskolákból dolgoznak, ahol – tudomásuk szerint – május végéig-június elejéig még egyáltalán nem került sor a tankönyvrendelésre, vagy csak részlegesen, a könyvek kisebb részére kiterjedően. (A kérdezettek 8 százaléka – részben amiatt, mert személyesen kevésbé érintett az ügyben (pl. napközis tanár, szakmai- vagy készségtár-gyakat tanít) – nem tudott kérdésünkre válaszolni.)

Általános tapasztalat, hogy a tankönyvrendeléssel az iskolák többségében egy személy foglalkozik, akad azonban olyan hely is, ahol munkaközösségenként bíznak meg 1–1 embert az igények összesítésével és továbbításával. Az iskoláknak csupán a töredékére jellemző, hogy külső személyt, vagy vállalkozást bíznak meg az új tanév megkezdéséhez szükséges tankönyvek megrendelésével.

A tankönyvkiválasztás során a leggyakrabban egy-egy tantárgyi munkaközösség közösen dönt a tankönyvekről, arról, hogy milyen tárgyakból, melyik osztályban, mely könyvekből tanítsanak, legalábbis a megkérdezett pedagógusok 41 százaléka ezt a gyakorlatot követte a saját tantárgya esetében. A tanárok 30 százaléka válaszolt úgy, hogy a döntés csak és kizárolag az ő kezében volt, a könyvek kiválasztásához senkinek a tanácsát nem kérte és senki nem is szólott bele, míg 16 százaléknak ugyan a döntést magukra vállalták, ezt megelőzően azonban meghallgatták a többi szaktanár és/vagy az igazgató véleményét is. Mindössze a kérdezettek 3 százalékára volt jellemző, hogy a tankönyvkiválasztás esetükben központi iskolai döntés eredménye volt, s ugyanennyien válaszoltak úgy, hogy náulkuk a könyvválasztás azért nem okozott gondot az idén, mivel a már korábban megszokott és bevált tankönyveket használják. Ez utóbbi két válaszelemmel az átlagosnál gyakrabban találkoztunk a szakközépiskolákban és a szakmunkásképzőkben oktatók körében. Az egyéni szaktanári döntés (mások véleményének meghallgatásával, vagy anélkül) általában a fővárosiakra volt jellemző, míg a vidéki nagyvárosokban tanítók, illetve a gimnáziumi tanárok között az átlagosnál gyakoribb volt a munkaközösségi megbeszéléseken való döntés.

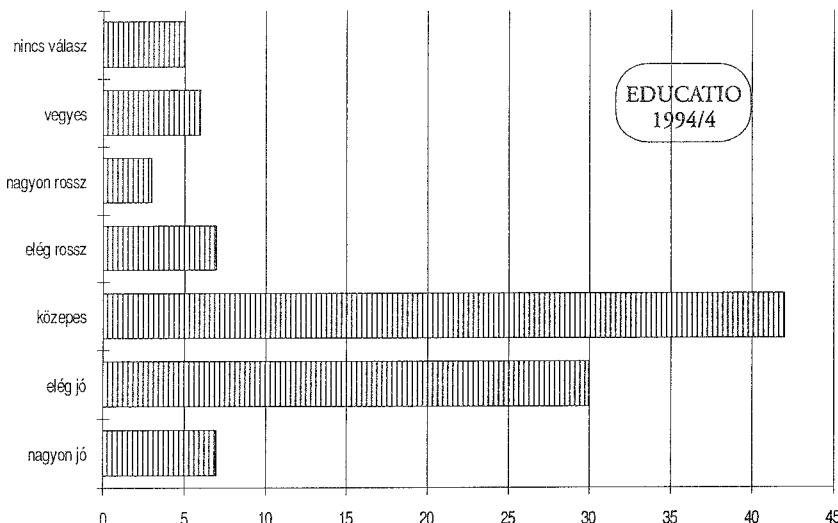
Az 1. ábra adatai szerint a tankönyvek választékát tekintve a kérdezettek 37 százaléka tartja jónak vagy nagyon jónak a jelenlegi piaci kínálatot, s közöttük főként a nők és az általános iskolákban, elsősorban az alsó tagozatban tanítók. Az átlagosnál kedvezőbb a kép a budapestiek szemében, míg a vidékiek szegényesebbnek ítélik meg a választékot. A férfiak is kritikusabbak e téren, s legfőképpen a szakmunkásképzőkben tanítóktól kaptunk arra utaló választ, hogy a tankönyvkínálat szakterületükön némi kívánnivalót hagy maga után.

Az egyre jobban terebélyesedő tankönyvpiacon maguknak a pedagógusoknak sem könyű az eligazodás. Abban, hogy ki milyen könyvből és milyen módszerrel tanít, sok szempont szerepet játszhat. Felsoroltunk ezek közül néhányat, és arra kértük a könyvüket saját maguk, vagy nagyrészt saját maguk kiválasztó pedagógusokat, hogy ítéljék meg az egyes tényezők döntéstükben játszott szerepét. Az egyes szempontok súlyát egy 1-től 5-ig terjedő skálán osztályozhatták, ahol az 1-es azt jelentette, hogy az adott tényező egyáltalán nem;

míg az 5-ös azt mutatta, hogy az adott szempont nagyon nagy szerepet játszott a választásban (lásd 2. ábra).

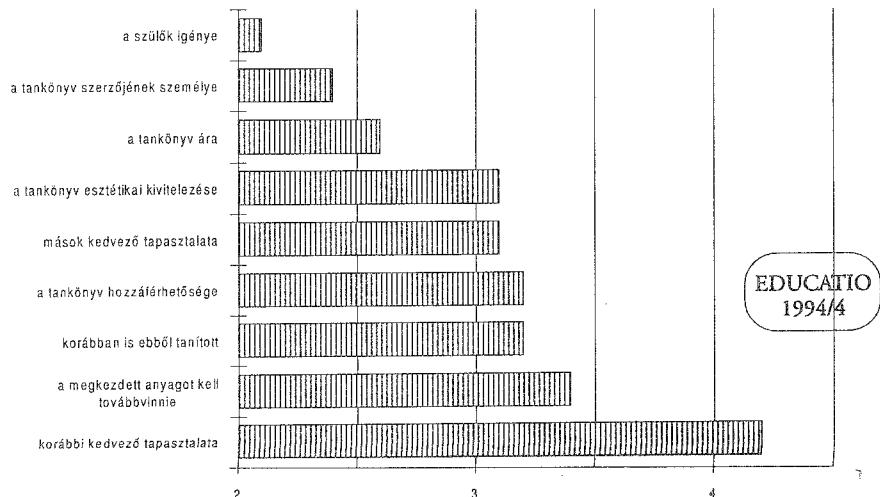
1. ÁBRA

Milyennek tartja tantárgya(i)ból a jelenlegi tankönyvkínálatot?

2. ÁBRA

A tankönyvkiválasztásnál mennyire játszott szerepet ...? (átlagok 1-től 5-ig, 1=egyáltalán nem játszott szerepet, 5=nagyon nagy szerepet játszott)

A tankönyvkiválasztás során a leginkább befolyásoló tényezőnek a korábbi kedvező tapasztalat mutatkozik, az, hogy a pedagógusnak a megelőző év(ek)ben kedvező benyomása alakult ki a könyvről és az ahhoz kapcsolódó segédeszközökről. Ennél valamivel kevésbé komolyan befolyásoló tényező, ám még mindig nagy súlyal esik a latba, hogy a tanárok többségének már megkezdtet tananyagot kell továbbvinnie, arra kell építenie.

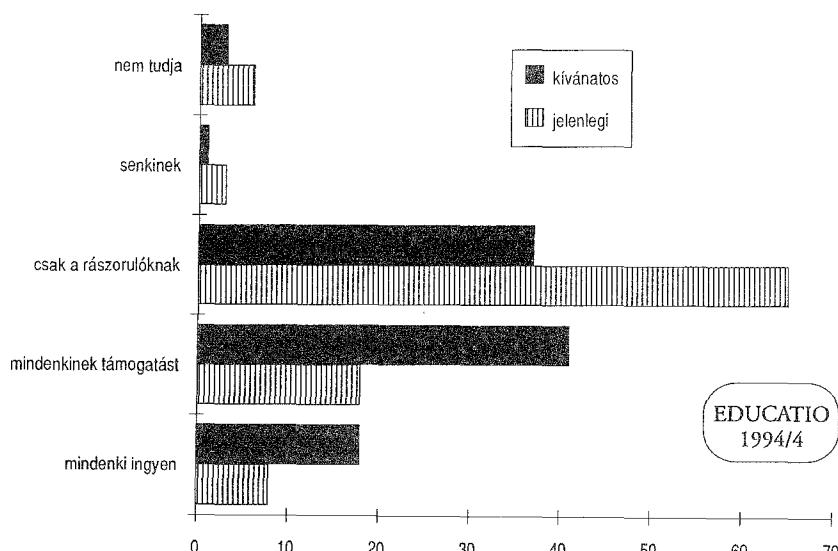
A kérdezettek tankönyvválasztását közepesen befolyásoló szempontok egyrészt az előzőeket erősítik meg, másrészről a kérdéses tankönyv hozzáférhetőségére, kivitelezésére utalnak. Főként az 50–60 év közötti pedagógusok esetében jelentősen motiváló szempontot a megszokás, az, hogy az adott tanévet megelőzően is ezekből a könyvekből tanítottak, míg a hozzáférhetőség elsősorban a vidéki tanárokat, tanítókat befolyásolja. Mások kedvező tapasztalataira főként a nők és az általános iskolákban tanítók hivatkoztak, s ugyancsak ők ítélik meg szigorúbban a könyveket esztétikai szempontból.

A legkevésbé befolyásoló tényező a szülői igény: a pedagógusok saját kívánják eldönteni azt, hogy miből és hogyan tanítanak, s ebbe nem, vagy alig hagynak beleszólást a laikus külső személyeknek, könnyen lehet azonban, hogy a szülők részéről sem mutatkozik túlzottan nagy igény erre. A pedagógusok közül ugyancsak keveseket befolyásol az, hogy a kérdéses tankönyvnek ki a szerzője (vagy kik a szerzői), s még leginkább az általános iskolásokat tanítók figyelnek a könyv és a közvetlenül hozzáartozó segédeszközök árára is.

Saját bevallásuk szerint nem fordítanak túlzottan nagy figyelmet a tankönyvekkel kapcsolatos költségekre, annak ellenére, hogy a megkérdezett tanítók, tanárok háromnegyede saját tárgya(i)ból magasnak, vagy nagyon magasnak tartja a jelenlegi tankönyvek árait, s jóformán senki sem akadt, aki az ellenkező véleményen lett volna. 16 százaléknian közepesnek érzik az ezirányú anyagi terheket, mások pedig vagy a tantárgyaktól és a választott tankönyv-családtól tették függővé válaszukat, vagy nem tudták megítélni a könyvek árait.

3. ÁBRA

A jelenlegi és a kívánatosnak tartott támogatási rendszer

A két kérdésre kapott válaszok arra engednek következtetni, hogy jóllehet a pedagógusok többsége tisztában van az iskolakezdés során a szülőkre nehezedő anyagi terhekkel, s a jelenlegi tankönyvárakat többségük magasnak vagy nagyon magasnak tartja, mégsem szándékozik feláldozni szakmai, módszertani elköpzeléseit a tankönyvárak oltárán. A két szempont – a tanári és a szülői – együttes érvényesülését a valamelyen formában megvalósuló tankönyvtámogatás jelenténe, ám erre még nincsenek mindenhol, minden körülmények között egységesen értelmezhető és kivitelezhető szempontok. Erre utal az a tény, hogy míg a pedagógusok 8 százaléka arról számolt be, hogy iskolájukban az elmúlt tanév során minden gyerek teljesen ingyen kapta a tankönyvet, addig 3 százaléknian úgy válaszoltak, hogy náruk senki sem részesült ilyen segélyben. A leggyakoribb megoldás a szociális alapú támogatás volt: a pedagógusok kétharmada számolt be arról, hogy iskolájukban ezzel a módszerrel sikerült könnyíteni a legnehezebb anyagi helyzetű családok terhein. Alanyi jogú támogatásról, vagy ingyenes tankönyvváltásról a budapesti iskolákban tanítók számoltak be gyakrabban, s elsősorban az általános iskolákban tünt járható útnak ez a megoldás.

A tavalyi gyakorlattal szemben a pedagógusok többsége azt tartaná jónak, ha minden családot segítenének a tankönyvvásárlás során: mindenki számára ingyenes tankönyvjuttatást ugyan csak kevesebb mint egyötödük remél, valamilyen kedvezményt azonban további 41 százalékuk adna a családoknak. A rászorultsági elvet a jelenlegi gyakorlatban alkalmazottnál kevesebben, 37 százaléknian tartják kifánatos megoldásnak, s elenyésző azok száma, akik senkinek, még a legrászorultabbaknak sem juttatnának semmiféle állami vagy önkormányzati segélyt a tankönyvek megvételéhez.

Szemerszki Mariann

BEISKOLÁZÁS A VILÁGBANKI SZAKKÉPZÉSBEN, 1994/1995

Az *Oktatáskutató Intézetben* a *Munkaügyi Minisztérium* megbízásából 1992 óta folyik a világbanki szakképzési program követéses szociológiai vizsgálata. Ennek keretében 1994. januárjában adatfelvételt végeztünk a programban részt vevő iskolákban, amelynek segítségével az 1993/94-es tanév beiskolázásának körülményeiről és eredményeiről kívántunk tájékozódni. A programban – kezdettől fogva hivatalosan – részt vevő 61 iskola közül a közgazdasági képzést folytató 13 iskola már 1993 szeptemberében elindította a képzést, a többi intézményben azonban a jelzett időpontban került sor az első évfolyam beiskolázására. (Az adatfelvétel eredményeként 58 intézményről rendelkezünk adatokkal. Az alábbiakban nem térünk ki a programhoz időközben csatlakozott több tucat szakképző intézmény beiskolázási tevékenységeire.)

A tájékoztatás

Az iskolák zöme már a megelőző tanév első felében elindította a későbbi beiskolázáshoz szükséges propagandát. Leginkább a helyi sajtó révén adtak hírt az új képzés indulásáról. Ez részben azzal függ össze, hogy a világbanki program az önkormányzatok támogatásának szükségessége miatt helyi ügygyé válhatott, hiszen a programban való részvétel mindenképpen „presztízs-növelő” tényező. Ugyancsak jelentős arányban éltek a beiskolázás hagyományosnak nevezhető tájékoztatási eszközeivel, a szülők személyes vagy csoportos tájékoztatásával, a pályaválasztási füzetekben közzétett információval. Az iskolák több mint egyharmada saját szórólapot készített, vagy az iskolában folyó képzés egészét bemutató